

Zápas o člověka

Česká katolická publicistika v letech 1945–1948 mezi marxismem a liberalismem

Petr Macek

Vztah katolické církve ke světu kultury, společnosti a politiky může nabývat celé řady různých podob. V epoše modernizace evropských společností započaté na přelomu 18. a 19. století se řada katolíků stává aktivními v praktické politice do té míry, že o politickém katolicismu, ať již v jeho konzervativní, liberální, nebo socialistické podobě, můžeme hovořit jako o jedné z formující politických sil modernity.

Na následujících stránkách se chceme krátce zastavit u odlišného vnímání vztahu katolicismu a politiky. Nikoliv v podobě praktického politického usilování, ale spíše v rozměru hledání myšlenkových, hodnotových a duchovních základů politického a společenského života. V rozměru některými označovaném jako sféra „metapolitiky“,¹ jako místo v němž se politika protíná s filosofií a teologií. Dané téma chceme přiblížit v drobné sondě zaměřené na katolické přemýšlení o kultuře a společnosti v nejširším slova smyslu, tak jak se vyjevovalo v katolicky orientované publicistice třetí republiky let 1945–1948. Zvolené období a tematická výše se nám jeví jako vhodné a přínosné z několika důvodů:

Sociální nauka katolické církve, s níž je v katolickém intelektuálním prostředí reflexe sociální, politických a ekonomických otázek vždy více či méně explicitně spojena, vznikla ke konci 19. století z vědomé snahy o překonání jednostrannosti moderních politických ideologií a jejich sklonu k řešení politických otázek skrze redukci celistvého, „katolického“ pohledu na člověka a společnost na soubor několika vnitřně nerozporných mechanických principů. Katolický přístup k sociálním otázkám proto ve 20. století vždy vycházel ze snahy o nalezení třetí cesty mezi dichotomickou polaritou pravice – levice, liberalismus – socialismus, tržního hospodářství a státem řízené ekonomiky.² Pohled

¹ Tomáš PETRÁČEK, *Církev, tradice, reforma: odkaz Druhého vatikánského koncilu*, Praha: Vyšehrad, 2016, s. 224.

² Srov. Lubomír MLČOCH, „Analýza a interpretace současné katolické sociální nauky z pohledu ekonomie,“ in *Katolická sociální nauka a současná věda*, ed. Petr Fiala – Jiří Ha-

do katolického politického myšlení v poválečném Československu tuto intuici plně potvrzuje a nabízí zajímavý a ilustrativní příklad rozvoje principů sociální nauky církve v konkrétním, v mnoha ohledech přelomovém, historickém kontextu. Jak naznačuje podtitul našeho článku, katolická publicistika sama sebe situovala, mnohdy zcela explicitně, do pozice kritika marxismu a liberalismu, v nichž spatřovala dva vnitřně spojené příklady reduktivního ideologického myšlení.

Katolické myšlení navíc ve vztahu k sociálním a politickým otázkám vždy usilovalo o překročení čistě imanentního, instrumentálního horizontu řešení palčivých společenských problémů. Již použitý termín metapolitika naznačuje, že pro katolickou intelektuální reflexi politického života byl důležitý ponor k nejhlubším antropologickým, ontologickým a duchovním kořenům společenského bytí člověka. V tomto bodě nacházíme druhou důležitou tematickou linku poválečné katolické politické publicistiky – hledání a promýšlení teologických a filosofických principů společenského života.

Třetí důvod, proč se zabývat zvoleným tématem, spatřujeme ve zmiňovaném přelomovém charakteru zkoumané doby let 1945–1948. Přestože by bylo jistě nepřesné tvrdit, že se historické bádání období třetí republiky nevěnuje,³ můžeme říci, že v oblasti výzkumu intelektuálního prostředí českého katolicismu je výrazně větší pozornost upřena na působení českých katolických myslitelů v době první republiky a poté na období represí ze strany komunistického režimu a pokusů o obnovu církevního života v době po Druhém vatikánském koncilu. Z hlediska reflexe politického myšlení českého katolicismu ale poválečná doba nabízí mnoho zajímavých momentů: je to čas očekávání velkých změn, nadějí ve vytvoření nové a spravedlivější společnosti, jež má povstat z válečných ruin i z celého předcházejícího třicetiletí krizí započatých

nuš – Jan Vybíral, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha: Vyšehrad, s. 105–110. Mlčoch ovšem upozorňuje na nebezpečí „technicistního“, „ideologizujícího“ chápání hledání „třetí cesty“ společenského řádu a uspořádání: „Katolická sociální nauka dokládá, že v uspořádání společnosti nemůže jít jen o nějaké techniky aplikace, ale o křesťanské nároky na člověka s jeho mravní závazností.“ (Tamtéž, s. 107.) Obdobně Cyril MARTINEK, *Cesta k solidaritě*, Svitavy: Trinitas, 1998, s. 139–141.

³ Srov. základní práce: Václav VAŠKO, *Neumlčená: kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce*, Praha: Zvon, 1990; Václav VAŠKO, *Dům na skále 1, Církev zkoušená: 1945 – začátek 1950*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004; Stanislav BALÍK – Jiří HANUŠ, *Katolická církev v Československu 1945–1989*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013², zejm. s. 231–238; k intelektuální dějinám zejm. Martin C. PUTNA, *Česká katolická literatura v kontextech 1945–1989*, Praha: Torst, 2017, s. 49–70.

první světovou válkou. Zároveň je to čas obav z nastupující nové totality, doba vyrovnávání se s velkými politickými ideologiemi, ve které není nic rozhodnuto natolik, aby to zcela podvazovalo svobodné myšlení a hledání nových politických cest a východisek.

1. HISTORICKÝ KONTEXT

Předkládaný text navazuje na naši studii věnovanou vztahu tomisticky ukotvených autorů k marxistické filosofii a politické ideologii.⁴ Zatímco předcházející článek byl zaměřen na diskuzi o prvních, metafyzických filosofických principech, v aktuálním textu se chceme zaměřit více na konkrétní historický a kulturní kontext vztahu poválečných katolických autorů k moderním politickým ideologiím.

Pro zasazení tématu do odpovídajícího rámce je nutné se alespoň krátce zastavit u historické situace, v níž se katolická publicistika nacházela. Přestože se po konci války podařilo obnovit celou řadu katolických periodik, mnohdy, jako v případě listu *Katolík* s novým programovým zaměřením, nemůžeme v období let 1945–1948 hovořit o svobodném mediálním trhu. Svoboda slova byla podvazována především ideologickými a politickými důvody, které ale byly často maskovány praktickými problémy polygrafického a papírenského průmyslu, jimiž se vysvětlovaly omezené publikační možnosti. Z tohoto důvodu nebylo kupříkladu povoleno obnovené vydávání dominikánského kulturně-teologického časopisu *Výhledy*, vydávaného v letech 1939–1941.⁵

Na ideové rovině se do mediálního prostředí silně propisoval důraz na celospolečenské zájmy a solidaritu, jenž více či méně výrazně sdílely i katolické časopisy. V tomto směřování se spojovalo autentické přesvědčení o nutnosti společenské obnovy, která nemůže vycházet pouze z osobních, sobeckých zájmů jednotlivců, s jeho zneužíváním ve prospěch utilitárních politických zájmů, především ze strany silící

⁴ Petr MACEK, „Čeští tomisté píší o marxismu,“ *Studia theologica* 23, č. 1 (2021): 51–70, DOI: 10.5507/sth.2020.043.

⁵ Petr BEDNAŘÍK – Jan JIRÁK – Barbara Köpplová, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, Praha: Grada, 2019², s. 236–237. K revue *Výhledy* srov. Tereza, NOVOTNÁ, *Profil a bibliografie listu Výhledy: měsíčník pro otázky náboženské, kulturní, sociální a literární (1939–1941)*, Bakalářská práce, HTF, Univerzita Karlova v Praze, 2014; Petr MACEK, *Metoděj Habáň, učitel, filosof a svědek dvacátého století*, Praha: Krystal OP, 2019, s. 74–77.

komunistické strany. Byla to právě katolická periodika, jež byla mocenským zneužitím těchto společenských tendencí výrazně ovlivněna.⁶ Z časopisů, jimiž se na následujících stránkách budeme věnovat, můžeme tuto skutečnost doložit například potížemi listu *Katolík* s rozšiřováním periodicity.⁷ Problémy se ale dotýkaly i týdeníků *Obzory*, vydávaného Československou stranou lidovou a dalších periodik.⁸

V takto zvnějšku podvázaném prostředí se přesto katolická publicistika rozvinula překvapivě výrazně a pokud ji hodnotíme na základě intelektuální hloubky, a nikoliv na základě politických úspěchů, i úspěšně. V poválečné publicistice se odráží nejenom duchovní síla a kulturní obnova meziválečného katolicismu, ale i přínos mladší nastupující generace formované nejen prostředím třicátých let ale i zkušeností války. V letech 1945–1948 připadl katolickým intelektuálům dvojjediný úkol – nešlo jen o vyrovnání s uplynulou dobou nacismu a fašismu a varování před přicházející totalitou komunistickou. Když procházíme texty vzniklé ve zkoumaném období, zaujme nás nejen kritika sekulárních ideologií, ale především velké myšlenkové úsilí věnované hledání vlastní křesťanské, katolické perspektivy, z níž je možné pozorovat a hodnotit svět kultury, společnosti a politiky.

Krátké zastavení u historické situace let 1945–1948, které by bylo jistě možné dále a dále rozšiřovat, zakončíme diagnózou doby, již nabídl v úvodním editorialeu časopisu *Vyšehrad* jeho vedoucí redaktor, literární kritik a překladatel Aloys Skoumal (1904–1988). Najdeme v ní přesně formulovaný pocit rozpolcené doby, jejíž vyrovnávání s minulostí záhy přetne další tragický historický přerýv:

Nosíme v sobě následky mravního úrazu. Jsme vyšinuti a rozdvojeni. Potácíme se mezi krajnostmi. Chvilí jsme opojeni a vzápětí propadáme skepsi. Jsme ochotni s každým se bratřit a ve skutečnosti nikomu nedůvěřujeme. [...] Snad jsme byli příliš dlouho vystaveni leptavým účinkům nelidských doktrin, jejichž přemlouvavá síla působí dále v jiných přestrojení. [...] Vnikly do našich představ i obrazy, vtiskly nám svou dialektiku i retoriku, zůstavily nám systém pojmů, zasáhly do našeho slovníku, přetvořily náš styl. [...] Jaké úsilí osvícené lásky bude třeba

⁶ BEDNAŘÍK – JIRÁK – Köpplová, *Dějiny českých médií*, s. 238–239.

⁷ Vojtěch NOVOTNÝ, *Maximální křesťanství: Adolf Kajpr SJ a list Katolík*, Praha: Karolinum, 2012, s. 93.

⁸ Vladimír BYSTROV, *Svobodná nesvoboda: některé příklady postupující komunistické a sovětizace mediální krajiny v Československu a snah komunistů umlčet český nekomunistický a církevní tisk v letech 1945–1948*, Praha: Vyšší odborná škola publicistiky, 2006, s. 13–40 a dále průběžně.

vynaložit na to, aby se naše bytost, rozdvojená mezi krev a ducha, sjednotila ve vznešené křesťanské jednotě.⁹

Sjednocení v křesťanskou tradici inspirované jednotě můžeme ostatně považovat za stěžejní motiv úsilí katolických publicistů, jemuž se chceme na dalších stránkách věnovat.

2. AKTÉŘI

Náš text nemá ambici být vyčerpávajícím přehledem publicistické činnosti poválečného katolicismu. Má sloužit spíše jako průzkumná sonda do oblasti, v níž se nejintenzivněji setkávalo teologické, filosofické a politické myšlení. Tomuto cíli odpovídá i výzkumný vzorek. Z nejdůležitějších katolických časopisů vyjadřujících se k politické a kulturní situaci třetí republiky – *Obzory*, *Vývoj*, *Vyšehrad* a *Katolík*¹⁰ – vybíráme poslední dva. Byly to právě *Vyšehrad* a *Katolík*, které usilovaly o skutečné vnitřní propojení katolické tradice a teologie s reflexí kultury a politiky.¹¹ Tuto dvojici doplňujeme o dominikánský časopis *Na hlubinu*, který nabízel poněkud odlišnou teologickou perspektivu a vytvářel tak i odlišnou reflexní plochu pro politické a kulturní diskuze.¹²

Náš výběr zachycuje časopisy navazující na meziválečnou tradici (*Na hlubinu*), periodika vycházející v meziválečné době, jež ale v poválečné situaci výrazně proměnila svůj obsah i celkovou orientaci (*Katolík*) i listy nově vycházející po roce 1945 a vzniklé především s ohledem na potřeby nové doby (*Vyšehrad*). Zároveň náš výběr obsahuje reprezentativní

⁹ Aloys SKOUMAL, „Editorial,“ *Vyšehrad* 1, č. 1 (1945): 4–5.

¹⁰ Martin C. PUTNA hovoří o „čtverylce vůdčích časopisů katolického milieu třetí republiky“, PUTNA, *Česká katolická literatura 1945–1989*, s. 53.

¹¹ Tuto domněnku potvrzuje kromě citovaného editoriale Aloyse Skoumala i Martin C. Putna: „Pokud *Obzory* a *Vývoj* byly týdeníky povýtce politické, v nichž se na křesťanské hodnoty jen obecně poukazuje – *Katolík* posuzoval otázky dobové politiky, kultury i umění skutečně v zorném úhlu katolické teologie.“ PUTNA, *Česká katolická literatura 1945–1989*, s. 55.

¹² Odlišné důrazy jednotlivých časopisů se promítaly i do občasných vzájemných sporů a kontroverzí, srov. Vojtěch NOVOTNÝ, „Hus, klerikalismus a katolictví: kontroverze z r. 1946,“ *Studia theologica* 17, č. 4 (2015): 239–257; Vojtěch NOVOTNÝ, „Integrální katolictví: kontroverze z r. 1947,“ *Studia theologica* 22, č. 3 (2020): 145–166. Ke kritice revue *Na hlubinu* místy přistoupil i časopis *Vyšehrad*, srov. Aloys SKOUMAL, „Editorial,“ *Vyšehrad* 1, č. 6 (1945): 14–15.

přehled hlavních autorů ovlivňujících poválečné katolické milieu. Přestože výrazné osobnosti, např. Dominik Pecka, procházely napříč všemi periodiky, uchovávaly si jednotlivé časopisy osobitě zaměření, které se promítalo i do námi probíraných témat.

K základní charakteristice poválečných katolických periodik existuje poměrně rozsáhlá literatura. Protože náš hlavní zájem leží na poli průsečíku teologického a politického myšlení, připomeneme pouze nejzákladnější informace a odkážeme na další literaturu. List *Katolík* navazoval na předválečné stejnojmenné periodikum vycházející od roku 1936 s podtitulem *List Svazu katolických mužů a Katolické akce*. Na konci roku 1945 bylo jeho vydávání obnoveno, změnu důrazu ukazoval nový podtitul *List pro kulturu a život z víry*. *Katolík* vycházel do února 1948 a stal se jedním z nejdůležitějších informačních zdrojů o dění v církvi i ve společnosti, jeho náklad dosahoval až 30 000 výtisků. Vůdčí osobností časopisu byl po celou dobu jeho poválečného vydávání jezuita Adolf Kajpr (1902–1959).¹³

Také časopis *Na hlubinu* navazoval na tradici meziválečné katolické duchovní a intelektuální obnovy. V jeho případě ale bylo provázání s předcházející dobou výraznější. Již od počátku časopisu v roce 1926 stál v jeho čele dominikán Silvestr Brait (1898–1962), který časopisu vtiskl osobitou tvář a nasměrování. Idea časopisu vycházela z obnovy tomistické teologie a jeho primárním zájmem bylo prohloubení vnitřního duchovního života věřících.¹⁴

Novým zjevem na poli katolické publicistiky byl časopis *Vyšehrad* vycházející od září 1945 s podtitulem *List pro křesťanskou kulturu*, který můžeme označit za vůbec nejzajímavější příspěvek katolických intelektuálů k poválečnému kulturnímu životu. První šéfredaktor Aloys

¹³ Blíže k historickému vývoji listu *Katolík* srov. NOVOTNÝ, *Maximální křesťanství*, s. 83–112; Vojtěch NOVOTNÝ, *Martyr Christi*, Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 2020, s. 120–129. Jaroslav ŠEBEK, „Gesellschaft und Kirche in der Tschechoslowakei 1945–1948: Einschätzungen und Kommentare der Zeitschrift „Katolík,“ in *Religion in den böhmischen Ländern 1938–1948: Diktatur, Krieg und Gesellschaftswandel als Herausforderungen für religiöses Leben und kirchliche Organisation*, ed. Martin Zückert – Laura Hölzlwimmer, München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2007, s. 331–340.

¹⁴ K působení Silverstra Brait srov. Ondřej SALVET, *Die sichtbare Gestalt des mystischen Leibes: Ekklesiologie von Silvestr Maria Brait OP (1898–1962)*, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – Bruxelles – New York – Oxford – Wien: Peter Lang, 2011. K revue *Na hlubinu* srov. Libor NEKVINDA, *Na hlubinu 1926–1948: bibliografie revue pro duchovní život*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2000. Je zajímavé, že další z dominikánských časopisů, *Filosofická revue* vedená Metodějem Habáněm se v poválečné době sociálním a politickým otázkám v podstatě nevěnoval.

Skoumal a skupina autorů soustředěných kolem stejnojmenného nakladatelství Vyšehrad vytvořila ve *Vyšehradu* prostor jiskřivé duchovní výměny, v níž se setkával svět umění – literatury, hudby, divadla a výtvarného umění, s reflexí evropských duchovních dějin a s hlubokým teologickým a spirituálním ukotvením.¹⁵

3. TÉMATA

3.1 Kritika moderní ideologie

V hlavní části textu se zaměříme na jednotlivé aspekty analýzy politických ideologií, tak jak ji podávala poválečná katolická publicistika. Výchozím bodem pro nás bude otázka po podstatě ideologií a jejich vztahu ke křesťanské tradici. Nejvíce prostoru budeme poté věnovat teologicky ukotvené kritice marxismu a liberalismu, ideologiím, jímž pováleční autoři věnovali nejvíce pozornosti. V souvislosti s tím se zaměříme i na otázku vztahu jednotlivce a společnosti a smyslu kolektivní společenské existence i na konkrétnější představy o průběhu hospodářské a sociální obnovy poválečného Československa. Naše putování uzavřeme tématem důstojnosti člověka, jež představuje úběžník a hlavní cíl všech úvah, jež v poválečné publicistice nacházíme.

Uzavření, „zazdění“ člověka do umělého horizontu ideologického výkladu světa je jedním ze symptomů moderní doby. Stažení se do „nebezpečného krunýře“ a „mumifikování“ lidského rozumu nese zásadní odpovědnost za hrůzy, jimiž Evropa prošla v první polovině 20. století.¹⁶ Tak zní diagnóza, s níž přicházejí v podstatě všichni autoři, s nimiž se na stránkách námi sledovaných periodik setkáváme. Ideologie jsou zde chápány především ve významu velkých klasických politických ideologií. Můžeme si zde všimnout jistého významového posunu od toho, jak je tento termín používán v dnešním jazykovém úzu. Zatímco dnes termínem ideologie myslíme nejčastěji neautentickou a odcizenou

¹⁵ Michal SKLENÁŘ, „Liturgika a příbuzná témata na stránkách časopisu Vyšehrad (1945–1948). Příspěvek k dějinám české katolické liturgiky po druhé světové válce,“ *AUC Theologica* 5, č. 2 (2015): 303–319; Ladislav JEDLIČKA, „Vyšehrad nebyl jenom nakladatelství,“ in *70 let nakladatelství Vyšehrad 1934–2004*, Praha: Vyšehrad, 2004, s. 29–35; PUTNA, *Česká katolická literatura 1945–1989*, s. 57–59.

¹⁶ M. ŠTECHOVÁ, „Děsný pád ideologií,“ *Na hlubinu* 19 (1944–1945): 502–504.

formu života, ať už se týká sféry společenské, kulturní nebo i náboženské, v poválečné katolické publicistice je výraz ideologie užíván ve významu protikladu k náboženskému výkladu a chápání světa. Hlavní zájem autorů proto spočívá ve vykreslení kontrastu mezi reduktivním a v důsledku destruktivním působením politických ideologií a konceptualizací světa nesenou náboženskou tradicí, která jako jediná je schopna ochránit důstojnost a svobodu člověka.

Patrně nejsystematičtěji se obecné problematice moderních ideologií věnoval na stránkách *Vyšehradu* a revue *Na hlubinu* Dominik Pecka (1895–1981).¹⁷ Texty, které zde uveřejňoval, doplňují jeho knižně vydané úvahy o marxismu¹⁸ a předznamenávají jeho pozdější klíčové dílo *Člověk – filosofická antropologie*.¹⁹ V obsáhlé sérii článků²⁰ rozebírá filosofická východiska křesťanského pohledu na vztah jedince a společnosti a snaží se najít vysvětlení pro sklon moderního člověka k ideologickému myšlení. Příčinu nachází ve dvojím pohybu moderního ducha, který je skeptický k náboženské tradici a klasickému filosofickému myšlení. Moderní člověk, ve snaze o vlastní emancipaci, ve zvláštní přesmyčce označuje náboženství a filosofii za ideologie, aby na druhé straně své osvobození našel v reduktivní „funkcionalizaci idejí“. Dochází tak ke smutnému paradoxu, který ukazuje, že toto „znástrojení pravdy“ samo není ničím jiným než zcela libovolnou a subjektivistickou ideologií.²¹ Ideologie tímto pohybem ničí vlastní duchovní sféru lidského života a vše převádí na „praktické“ a instrumentalizované aktivity: „za jediný způsob akti-

¹⁷ Srov. Petr Husák, *Osobnost Dominika Pecky: vývoj pojetí kněžství v prostředí českého katolicismu ve 20. století*, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012.

¹⁸ Dominik PECKA – Bohdan CHUDOBA – Artur PAVELKA, *Otázky dneška: křesťanský realismus a dialektický materialismus*, Brno: Edice Akord, 1946.

¹⁹ Dominik PECKA, *Člověk: filosofická antropologie*, 3 sv., Řím: Křesťanská akademie, 1970–1971.

²⁰ V revue *Na hlubinu*: „Křesťan a společnost“, *Na hlubinu* 20 (1946): 231–234; „O majetku“, *Na hlubinu* 20 (1946): 334–337; „Problém svobodné vůle“, *Na hlubinu* 21 (1947): 253–236; „Mentalita moderního člověka“, *Na hlubinu* 21 (1947): 288–293, 333–337; „Křesťanství a aktivita“, *Na hlubinu* 22 (1948): 6–10. V časopise *Vyšehrad*: „Společnost a společenství“, *Vyšehrad* 1, č. 8 (1945): 1–4; „Křesťanský realismus“, *Vyšehrad* 2, č. 2–3 (1947): 17–19; „Kredo moderního člověka“, *Vyšehrad* 2, č. 5–6 (1947): 68–71; „Individuum a individualita“, *Vyšehrad* 2, č. 10–11 (1947): 149–152; „Osoba a osobnost“, *Vyšehrad* 2, č. 16–17 (1947): 248–252; „Cesta sociální obnovy“, *Vyšehrad* 3, č. 6–7 (1947): 95–96.

²¹ Dominik PECKA, „Mentalita moderního člověka“, *Na hlubinu* 22 (1947): 288–293.

vity hodný toho jména uznávají technickou ekonomii, industrialismus a sociální konstruktivismus, slovem mechanisaci a technisaci života.²²

Vedle redukce a instrumentalizace stojí u moderních ideologií za povšimnutí ještě jeden pozoruhodný aspekt. A sice skutečnost, že jsou, více než by byly ochotny přiznat, dědičkami předcházející křesťanské tradice. Jak v roce 1946 připomněl Adolf Kajpr v recenzi knihy francouzského jezuitu Henri de Lubaca *Le Drame de l'humanisme athée* moderní ideologie vyrůstají z touhy po vytvoření skutečně lidského světa bez Boží přítomnosti, chtějí na základě ateismu vytvořit pravý humanismus.²³ Neuvědomují si přitom, jak jsou vnitřně hluboce svázané se starší humanistickou tradicí, která byla vytvořena a oživována náboženským pohledem na svět. Tuto skutečnost připomněl i Jan Čep (1902–1974) v pronikavé úvaze *Křesťan a svět*: „Svět pohanský a předkřesťanský není totéž co svět odkřesťanštělý. Ony moderní ideologie, které se dokládají svou ‚vědeckostí‘, jsou ve skutečnosti nesený silou, která je zbloudilým derivátem nevykořitelné potřeby a touhy náboženské.“²⁴ A obdobně hovořil již připomínaný Dominik Pecka: „Kredo moderního člověka je směs heréz a mytů, které se nám při bedlivém zkoumání jeví jako znetvořeníny a jakési odmocniny věroučných pravd křesťanských.“²⁵

3.2 Mezi marxismem a liberalismem

Díky obecné charakteristice moderních ideologií a jejich hodnotových kořenů můžeme lépe pochopit, proč byla v poválečné katolické publicistice kritika marxistické ideologie velmi často spojována s kritikou liberalismu. Analýze této otázky je ale vhodné předřadit tři důležité body. Za prvé je nutné si uvědomit, že kritika moderních politických ideologií neznamenal v perspektivě poválečné publicistiky odmítání moderního světa jako takového, nešlo o konzervativní reakci, jež by požadovala vytvoření utopického ghetta žijícího životem pre-moderní společnosti.

²² Dominik PECKA, „Křesťanství a aktivita,“ *Na hlubinu* 22 (1948): 6.

²³ Adolf KAJPR, „Drama atheistického humanismu,“ *Katolík*, 6. 1. 1946, s. 3. (Adolf Kajpr obvykle publikoval v *Katolíku* pod grafonymem ak. V textu dále uvádíme vždy plné jméno Adolf Kajpr. Srov. bibliografii listu *Katolík* v NOVOTNÝ, *Maximální křesťanství*, zejm. s. 348–355.)

²⁴ Jan ČEP, „Křesťan a svět,“ *Vyšehrad* 2, č. 2 (1947): 1–3.

²⁵ Dominik PECKA, „Kredo moderního člověka,“ *Vyšehrad* 2, č. 5–6 (1947): 68–71.

Bylo by nepřesné označovat postoj zkoumaných autorů jako konzervativní.

Tato skutečnost předznamenává druhý důležitý moment v hodnocení vztahu katolických intelektuálů k marxismu a liberalismu – jejich přístup nevychází primárně ze snahy o uchování tradiční kultury nebo civilizace. Nejedná se o „konzervaci“ kultury, ale naopak o snahu proměnit kulturu, společnost a politiku v duchu evangelia, na základě náboženského hodnocení skutečnosti. Primát teologie považují za jeden z klíčů ke správnému zhodnocení poválečné katolické publicistiky, alespoň té části, jíž se v našem textu zabýváme.²⁶

Poslední úvodní poznámka se týká výběru ideologií: proč právě liberalismus a marxismus? Oprávněně bychom se mohli ptát, proč se pozornost katolických autorů nezaměřovala na další politické ideologie, v kontextu doby především na fašismus. Důvodů můžeme patrně nalézt více – jedním z nich může být neurčitost ideologického vymezení fašismu,²⁷ případně pocit, že fašistické režimy představují překonanou fázi historie a je nutné se věnovat aktuálním výzvám, jimž poválečná společnost čelí. Nicméně na stránkách katolických periodik najdeme i analýzy, zejména z pera Jindřicha Středy (Karla Schwarzenberga, 1911–1986), které ozřejmují kořeny vzniku fašismu a upozorňují na zhoubnost reakční a fašistické politiky, jež se odpoutá od křesťanského hodnotového a duchovního horizontu, respektive využívá křesťanské tradice pouze jako závoje k zamaskování svého nelidského a nekřesťanského jádra.²⁸

Zájem katolických autorů o komunismus a marxistickou filosofii vycházel nejen z geopolitického směřování Československa, které se v poválečném třiletí stále více posouvalo do sféry vlivu Sovětského svazu, ale i z celkového naladění poválečné společnosti, jež spatřovala ve velké většině v budování socialistické společnosti šanci na vyrovnání se s dědictvím války i předválečných ekonomických a politických krizí. Katoličtí intelektuálové mnohdy sdíleli sympatie k socialismu, zároveň ale byli ostrými kritiky jeho ateistických východisek. Nevnímali socialismus

²⁶ Např. teologickým významem díla Adolfa Kajpra se zevrubně zabývá Vojtěch Novotný, srov. *Maximální křesťanství*, s. 113–149.

²⁷ Srov. Robert O. PAXTON, *Anatomie fašismu*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, s. 236–251.

²⁸ Jindřich STŘEDA, „Případ Bernanosův,“ *Vyšehrad* 1, č. 15 (1945–46): 1–2; Jindřich STŘEDA, „Na cestě do pekla, Barrès a omyly francouzské pravice,“ *Vyšehrad* 2, č. 5–6 (1947): 75–77. Srov. Martin C. PUTNA, „Torzo díla Karla VI. Schwarzenberga,“ in Karel VI. Schwarzenberg, *Torzo díla*, ed. Martin C. Putna, Praha: Torst, 2007, s. 47.

a komunismus jednoduše jen jako alternativu k předcházejícímu liberálnímu uspořádání. Naopak, v duchu obecné kritiky moderních politických ideologií, o níž jsme již hovořili, poukazovali na společné jádro liberální i marxistické filosofie.

Jako ilustrativní příklad může sloužit článek Adolfa Kajpra Kořeny komunismu vydaný 15. února 1948 v listu *Katolík*. Vychází v něm z myšlenek francouzského jezuita a sociologa Gastona Fessarda (1897–1978), který zdůraznil společný revoluční základ marxismu i liberalismu: „Pravým původcem marxismu je liberalismus a jeho revolucionářský ideál. On nejprve osvobodil člověka a společnost od křesťanství, potom však nedovedl udržeti na uzdě rozpoutanou touhu po zisku a vůli k moci jak u jednotlivců, tak u kolektivů.“²⁹ Podle Kajpra (a Fessarda) je proto iluzí se domnívat, že odstranění kapitalismu povede u marxistů k nazezení křesťanství, „kořenem komunismu je filosofický liberalismus“.³⁰

Duch revolučního a protináboženského liberalismu nachází Kajpr v kultuře emancipovaného měšťanstva 19. století („Je jím proniknuta celá naše kultura 19. století od Palackého a Havlíčka až po Pekaře.“), přičemž ale rozlišuje mezi politickými dopady liberální měšťanské kultury a nastupujícího socialismu – „[...] jednotlivý dělník je dnes zrovna tak bezmocný a nesvobodný jako kdykoliv jindy, ba naopak v době skutečného politického liberalismu, např. v prvním desetiletí tohoto století, byl rozhodně mnohem váženější a hledanější politicky než dnes.“

Společný kořen politických ideologií se nachází především na náboženské rovině:

Takový liberalismus buď vědomě škrtá Boha úplně nebo si z něho dělá dekorativní kulisu, ne však Hospodina zástupců, před jehož zákonem jsme všichni tvorové opravdu rovni, před nímž mizí všechny naše velikašské plány jako hromádky sněhu na jarním slunci. Silní jedinci, napojení takovým učením, dospějí k tomu, že udělají boha sami ze sebe a stavějí mu, na př. v kapitalistický podnikách chrámy.

²⁹ Adolf KAJPR, „Kořeny Komunismu,“ *Katolík*, 15. 2. 1948, s. 3. V dalším textu Kajpr poukazuje explicitně na vnitřní souvztažnost velkých moderních politických ideologií: „Liberalismus je otcem i fašismu i komunismu.“ Adolf KAJPR, „Slovo na cestu dvouletému plánu,“ *Katolík*, 27. 10. 1946, s. 1–2.

³⁰ Na jiném místě Kajpr k tomuto tématu dodává: „Atheisté nemohou překonat kapitalismus. Kapitalismus (skutečný, zvrhlý, bezcitně vykořisťující kapitalismus) je také ateismus, je to modloslužba zlatému teleti.“ Adolf KAJPR, „Komunismus a království Boží,“ *Katolík*, 19. 5. 1946, s. 2.

A dále:

[...] je Sisyfovou prací proti komunismu bojovat, dokud se nepřemůže onen zrádný liberalismu, toto klamné volnostářství, které se nutně vždycky zvrhává u jedněch v nudu a zoufalství nad prázdnotou života a u druhých v svobodu vlčí. Člověk je jen tehdy opravdu svoboden, klaní-li se Bohu.³¹

Obdobným hlasem hovořil na stránkách časopisu *Na hlubinu* i Silvestr Brait. Na rozdíl od Kajpra ale nezdůrazňoval tolik společná východiska marxismu i liberalismu. Spíše upozorňoval na to, že odmítání marxismu nemá znamenat přitakání liberálnímu politickému myšlení. Hlavní bod sporu spatřoval opět v náboženských východiscích obou moderních politických ideologií, které odporují životnímu postoji vycházejícímu z křesťanské lásky. V komentáři k marxismu a liberalismu Brait píše: „Je-li pro nás komunismus nepřijatelný ideově, stejně je pro nás ideově nepřijatelný liberalismus, protože není hospodářského liberalismu bez liberalismu náboženského.“³² A příkrými a sarkastickými slovy kritizuje příklon křesťanství k liberalismu:

Bylo by žalostným omylem, kdybychom se postavili proti komunismu do jedné fronty se všemi občanky, kterým jde jen o jejich žlábký a o liberalismus a kapitalismus, který kryjí zájmem o demokracii a někdy jsou ochotni i nám na nějaký čas přizvukovat v našich obavách o náboženství ze strany komunismu.³³

Zdá se tak, že důležitým bodem pro katolické publicisty nebyla jen věcná a obsahová kritika politických ideologií, ale také otázka, do jaké míry mohou křesťané s vyznavači různých ideologií spolupracovat a do jaké míry se obsah jednotlivých ideologií kryje s vlastní, křesťanskou zvěstí. Jak je patrné z Kajprova i Braitova přístupu, klonili se spíše k jednoznačnému vymezení jádra křesťanského poselství a k upozorňování na to, že spojování s ideologickým myšlením je zavádějící iluzí. Na druhou stranu si katoličtí autoři byli dobře vědomi inspirace, kterou si moderní

³¹ Všechny citace z KAJPR, „Kořeny Komunismu,“ s. 3.

³² Silvestr BRAIT, „Důkaz lásky,“ *Na hlubinu* 20 (1946): 261–268.

³³ Tamtéž. Obdobně: Silvestr BRAIT, „Křesťanství a sociální otázky,“ *Na hlubinu* 21 (1947): 66–67. O vztahu mezi liberalismem, marxismem a „měšťáckou kulturou“ psal kupříkladu i František Marek na stránkách listu *Katolík*: „V nauce marxismu sotva něco najdeme, co by nebylo zplodinou měšťáckého ducha: odchylky jsou většinou jen v aplikaci.“ František MAREK, „Poslední revoluce měšťáka,“ *Katolík*, 4. 5. 1947, s. 3.

ideologie odnesly z křesťanské tradice. Nešlo tedy jen o jednoduchou dichotomii pravdivého křesťanství a mylné ideologie, ale spíše o upozornění na skutečnost, že pouze v křesťanství nacházejí politické ideologie své naplnění a jediné možné uskutečnění svých aspirací:

Znělo by asi příliš oportunisticky, kdybychom řekli, že socialismus je snad realizací určité stránky křesťanské morálky, totiž volání po plnění spravedlnosti a hojnější láske mezi lidmi. Není to však oportunistické tvrzení, nýbrž skutečností a snad úkolem pro nás, který mají věřící Kristovi naplniti k obrodě světa, aniž by pozbyli Božího ducha ve styku s otázkami hmotnými.³⁴

3.3 *Mezi kolektivem a individualitou*

Velkým, často traktovaným tématem poválečné publicistiky bylo začlenění jednotlivce do společenského kolektivu. Můžeme říci, že společenský rozměr existence byl jedním z hlavních znamení doby, odrazem jejích nadějí a aspirací. Tato skutečnost se odrážela i na stránkách katolických periodik.

Pozitivní ohlas důrazu na kolektivní existenci nacházíme zejména na stránkách listu *Katolík*. Úvahy na toto téma jsou ale opět nesený snahou vyhnout se jednostrannostem a reduktivnímu přístupu ideologického myšlení. Souhrnným a hutným způsobem vyjádřil tento postoj na počátku roku 1946 Alexandr Heidler:

Byly doby, kdy se v životě lidské společnosti zdůrazňovala jen práva jednotlivce a zapomínalo se na potřeby celku. Naše doba naopak zdůrazňuje kolektiv, zdůrazňuje celek, jemuž se musí podříditi jednotlivci se svými sobeckými zájmy. My křesťané nejsme ani čirými individualisty, ani extrémními kolektivisty. Věříme i zde v harmonickou syntesu.³⁵

Právě ve snaze bránit člověka a jeho osobní důstojnost před mechanickým začleněním do kolektivu vidíme vlastní přínos katolického sociálního myšlení. Katoličtí autoři opakovaně, různými, ale přesto symfonicky spojenými hlasy, zdůrazňují, že bez transcendentního ukotvení lidského života ve vztahu ke Stvořiteli a bez církve, jakožto svátostného vyjádření této skutečnosti, se snaha o vybudování spravedlivé a jednotné společ-

³⁴ Karel REBAN, „Křesťan společnosti,“ *Na hlubinu* 22 (1948): 209–212.

³⁵ Alexandr HEIDLER, „Kolektiv modlitby,“ *Katolík*, 6. 1. 1946, s. 1.

nosti může lehce obrátit ve zhoubný opak. Znovu a znovu se zde ukazuje primát teologického myšlení, bez něhož vedou všechny sociologické a politické úvahy k okleštění lidské svobody.

Smysl sociální nauky církve proto není nahradit jednotlivé politické ideologie ideologií novou, ale spíše ukázat na stopy pravdy, které v různých politických systémech nacházíme. Církev má sloužit jako jakýsi varovný i útěšný ukazatel, který upozorňuje, že za sociální a politickou rovinou nacházíme ještě rovinu hlubšími a vyšší. Jindřich Středa vyjádřil toto přesvědčení v listu *Katolík* těmito slovy: „Nesporně bude kolektivistickému XX. století Církev právě tak útočištěm liberalismu, jako liberálnímu XIX. století byla útočištěm monarchismu a monarchickému XVII. století útočištěm královrahů.“³⁶

Církev z tohoto důvodu hraje v úvahách o společenské stránce lidského života zásadní roli. Je to právě obraz církve jako skutečného lidského společenství, které brání člověka před začleněním do zmechanizovaného kolektivu. Církev jako *communio* zde leží v protikladu k materialistickému komunismu. Podle Adolfa Kajpra „křesťanské společenství není mechanickým společenstvím čísel, nýbrž osobností, stvořených k obrazu a podobnosti Otce, Syna a Ducha svatého“.³⁷ A s obdobnou intuicí přichází i Dominik Pecka: „Stává se zřejmým, že lze sice sjednotit lidi prostředky vnějšími, ale výsledek je, že člověk se stává věcí a společnost mechanismem.“³⁸ A i u něj nacházíme myšlenku, že pouze v nadpřirozené rovině života, v obrácení života společnosti k vertikále, k tajemnému vnitřnímu životu Nejsvětější Trojice najdeme skutečnou podstatu vztahu jednotlivce a společnosti:

Sjednocovací princip lidské společnosti nemůže být než nadlidský – a jednota se uskuteční, jen dá-li se jím lidstvo proniknouti, ovládnouti a přetvořiti. Právě společenství nemůže být vytvořeno pouhou ideou bratrství, poněvadž tato idea je druhotná: teprve když pochopíme, že lidstvo má společného Otce, vyplývá z toho, že jakožto dítka jednoho a téhož Otce jsme navzájem bratři a sestry.³⁹

Zatímco v *Katolíku* i částečně ve *Vyšehradu* nacházíme spíše tendenci k obhajobě začlenění jednotlivce do širšího společenského rámce (a z tohoto důvodu bychom jejich politickou orientaci mohli označit

³⁶ Jindřich Středa, „Dědictví po liberalismu,“ *Katolík*, 20. 1. 1946, s. 3.

³⁷ Adolf Kajpr, „Communio,“ *Katolík*, 3. 2. 1946, s. 1.

³⁸ Dominik Pecka, „Společnost a společenství,“ *Vyšehrad* 1, č. 8 (1945): 1–4.

³⁹ Tamtéž.

jako více levicovou),⁴⁰ revue *Na hlubinu* směřovala ke zdůraznění individuální stránky existence. Silvestr Braitto v roce 1946 k této otázce napsal: „Žijeme příliš stádovitě. Přeháníme kolektiv. Tak jej přehnal nacismus i fašismus. To je právě průvodní známkou fašismu, že vidí především celek, nade vše celek, a nakonec jen celek, že zbožští celek, ať stát nebo národ, nebo třídu.“⁴¹ Odlišné vnímání kategorií „levice“ a „pravice“ a odlišné hodnoty připisované „levičáctví“ a „pravičáctví“ ve vztahu ke křesťanství se ostatně promítlo i do krátké polemiky, kterou Timotheus Vodička na stránkách *Na hlubinu* namířil proti několika textům uveřejněným v *Katolíku*.⁴²

3.4 Poválečná hospodářská a sociální obnova

Bolestným problémem katolického sociálního a politického myšlení je jeho převoditelnost do praxe. Nejedná se o pouhou chiméru, abstraktní, od reality odtržené spekulování o ideálním uspořádání společnosti? Milan Drápala se v klíčové studii k tématu poválečné demokraticky orientované publicistiky k tomuto stanovisku přiklání:

V souboji se socialistickými ideologiemi křesťanský sociální reformismus neobstál, protože na většinu národa nepůsobil dost atraktivně a srozumitelně, nýbrž spíš nemoderně a chudokrevně, chyběla mu argumentační průraznost jasně pozitivní vize, a také zůstával pouhou teorií, neboť v žádné zemi se neuskutečnil jako společenský systém.⁴³

⁴⁰ Např. kritika obhajoby individualistického liberalismu přelomu 19. a 20. století v *Obzorech* – Adolf KAJPR, „Otázka sociální dnes“, *Katolík*, 26. 1. 1947, s. 1; Adolf KAJPR, „Ještě k sociální otázce“, *Katolík*, 9. 2. 1947, s. 3; Pavel ZOR, „O hospodářský řád“, *Katolík*, 11. 5. 1947, s. 3.

⁴¹ Silvestr BRAITTO, „Osvobození od celku“, *Na hlubinu* 20 (1946): 252–253.

⁴² T. V. [Timotheus VODIČKA], „Náboženská levice“, *Na hlubinu* 21 (1947): 341–342. Vodička se zde vyjadřuje k článkům: Adolf KAJPR, „Levice a pravice“, *Katolík*, 24. 8. 1947, s. 2 a Jindřich STRÉDA, „V čem bloudíme?“ *Katolík*, 31. 8. 1947, s. 1–2. Blíže ke vzájemným politikám mezi *Katolíkem* a revue *Na hlubinu*: Vojtěch NOVOTNÝ, „Hus, klerikalismus a katolictví: kontroverze z r. 1946“, *Studia theologica* 17, č. 4 (2015): 239–257; NOVOTNÝ, „Integrální katolíci: kontroverze z r. 1947“, s. 145–166.

⁴³ Milan DRÁPALA, *Na ztracené vartě západu: antologie české nesocialistické publicistiky z let 1945–1948*, Praha: Prostor, 2000 s. 36.

Přesto se domnívám, že má smysl se zabývat konkrétními představami o společenském, politickém a hospodářském uspořádání, s nímž přicházeli katoličtí publicisté. Ukazují na jedné straně, že výchozí teologické a částečně i filosofické principy, jimiž jsme se zabývali v předcházejících částech textu, mají své jasné vyústění v představách o politické praxi. A z druhé strany se můžeme ptát, jak vlastně měřit sílu a úspěšnost politického programu? Zdá se mi, že jistá praktická „neúspěšnost“ je a měla by být vlastní programu vycházejícímu z evangelijní a širší biblické tradice, která mnohdy převrací kategorie síly a slabosti, úspěchu a neúspěchu, praktičnosti a nepraktičnosti. Jde o program, který se, i z důvodu dalšího historického vývoje, nastal masivně uplatňovanou politickou doktrínou. Přesto tvoří důležitou součást duchovního odkazu poválečné katolické kultury.

Jak jsme již naznačili, v případě listů *Katolík* a *Vyšehrad* směřovala křesťanská a katolická východiska jejich autory k podpoře levicových politických programů. Vždy ale s důrazem na primát duchovního ukotvení převažujícího nad čistě sekulárním socialismem. Takto v roce 1947 napsal Adolf Kajpr: „Jsme upřímně pro znárodnění velkých podniků, protože odpovídá více lidské důstojnosti zaměstnanců a protože odpovídá směrnicím papežských encyklik.“ Nicméně pokračuje: „Socialismu, má-li se podařit, nemá-li se zvrhnout ve velkou donucovací pracovnu, se musí stát křesťanským, musí se sklonit před Kristem a vyznat: „Bez tebe nemůžeme ničeho dosáhnouti.““⁴⁴

Stručné a systematické představení principů sociální a hospodářské reformy nabídl ve *Vyšehradu* i Dominik Pecka. Tvůrčím způsobem tak propojil své spíše obecné výklady z oblasti filosofické antropologie a sociální etiky s konkrétnějším politickým programem. V oblasti hospodářské reformy navrhoval následující kroky: proměnu ziskové výroby ve výrobu zaměřenou ke spotřebě; nahrazení volné hospodářské soutěže, která v sobě často skrývá výrobní monopol kartelů a trustů, řízeným hospodářstvím a ve státním zájmu vyvlastnění a znárodnění výrobních pro-

⁴⁴ Adolf KAJPR, „Budování socialismu,“ *Katolík*, 21. 4. 1947, s. 1. K otázce znárodnění se Kajpr vyslovoval i v dalších textech, např. „Otázka sociální dnes,“ *Katolík*, 26. 1. 1947, s. 1: „Upřímný křesťan by tedy měl rozumnou socializaci výrobních prostředků přijímat sympaticky, protože jak se zdá, odpovídá více křesťanským představám organizace společnosti.“ A dále: „Ještě k sociální otázce,“ *Katolík*, 9. 2. 1947, s. 3. Systematické úvahy o hospodářském a sociálním uspořádání uveřejňoval na stránkách *Katolíka* také autor Pavel ŽOR: „O hospodářský řád,“ *Katolík*, 11. 5. 1947, s. 3; „Hospodářský řád,“ *Katolík*, 8. 6. 1947, s. 3; 22. 6. 1947, s. 3–4; 6. 7. 1947, s. 4; 13. 7. 1947, s. 3; 7. 9. 1947, s. 3.

středků klíčového průmyslu.⁴⁵ V oblasti reformy společnosti pak mělo jít o zajištění podílu pracujících na zisku, účast pracujících na odpovědném řízení podniků a zajištění mzdy úměrné výkonu a potřebě.⁴⁶

Pecka přitom nepřestával zdůrazňovat důležitost individuální morální obnovy, která se musí nutně připojit k systematické společenské obnově.⁴⁷ Základ sociální reformy, a v tom můžeme spatřovat vlastní, i když obtížně měřitelný, přínos katolických intelektuálů, leží v duchovní oblasti, která svým významem převyšuje zúžený přístup dialektického a historického materialismu. Cílem reformy tak má být syntetizující a harmonické, skutečně katolické uspořádání společnosti: „A řád je právě synthesis a vyrovnání ducha a hmoty, jedince a společnosti, svobody a autority, řád je rovnováha, dílo ducha pravou vědou osvětleného a svobodně tvořícího.“⁴⁸

4. ZÁPAS O ČLOVĚKA JAKO ÚBĚŽNÍK VŠEHO USILOVÁNÍ

Z předcházejícího představení témat, jimž se v souvislosti se společenským, politickým a hospodářským vývojem věnovali katoličtí intelektuálové, by mohl vzejít dojem jisté neurčitosti až rozmlženosti. Nacházíme zde ostré odsudky moderních sekulárních ideologií. A přesto se katoličtí autoři nestaví na stranu autoritativní konzervativní revoluce a opakovaně vyjadřují podporu demokracii. Jednoznačně tuto podporu vyjádřil kupříkladu Adolf Kajpr: „Pokroková republika je lepší než spojení katolické církve s autoritativními nebo fašistickým režimem.“⁴⁹ Námi zkoumaní publicisté se nestaví jednoznačně ani na stranu levicové nebo pravicové politiky, jejich perspektivy často procházejí napříč pravo-levým spektrem. Podrobují ostré kritice principy liberálního politického myšlení a zároveň se staví na jeho obranu, odsuzují ateistická východiska marxismu a zároveň vyjadřují pochopení pro levicové, socializující politické programy.

⁴⁵ Dominik PECKA, „Cesta sociální obnovy,“ *Vyšehrad* 3, č. 6–7 (1947): 95–96.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Citoval při tom známý výrok Charlese Péguého: „Revoluce sociální bude revolucí mravní anebo jí nebude vůbec.“

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Adolf KAJPR, „Pokroková republika nebo autoritativní stát,“ *Katolík*, 7. 9. 1947, s. 2.

Můžeme v této nejednoznačnosti najít společný úběžník a jednotící princip? Jistě bychom jej mohli nalézt ve snaze o co nejhlubší naplnění poslání církve a evangelijních principů.⁵⁰ V závěru našeho textu ale chceme upozornit na konkrétní hodnotu, jež byla na stránkách poválečných periodik zmiňována vůbec nejčastěji. Při hodnocení společenského, kulturního, politického a hospodářského života se jednotliví autoři neustále obraceli k osobní důstojnosti lidského života. Zdá se, že právě důstojnost člověka jakožto osoby, pevně ukotvená v teologickém horizontu víry, představuje svorník, který překonává zdánlivě paradoxní a neurčité vymezení politického programu katolických intelektuálů.

Důstojnost člověka je také výchozím principem, na němž se shodují všichni zkoumaní autoři. V závěru toto tvrzení můžeme ilustrovat několika vypovídajícími příklady. Karel Reban na stránkách časopisu *Na hlubinu* napsal: „Křesťanská anthropologie odpovídá k záhadě lidské bytosti a popisuje realisticky a ideálně zároveň přirozenost jednotlivého člověka; kdybychom se mýlili v těchto věcech, nezorganizujeme řádné společnosti.“⁵¹ Jindřich Štěda se obdobně vyjádřil v časopise *Vyšehrad*: „Křesťan přijímá za svůj jen ten stát, který v člověku vidí člověka: obraz Boží.“⁵² Silvestr Braitto zdůraznil ukotvení lidské důstojnosti v teologální ctnosti lásky:

Křesťanská láska znamená nejvyšší pochopení lidské důstojnosti a proto nejvyšší zdůrazňování všech lidských práv, aby se mohl člověk rozvinout co nejsvobodněji a nejdokonaleji k nejvyšším cílům, naše křesťanská láska velí nám dívat se na bližního jako na Boží dítě, jako na toho, jenž má mít účast v Boží přirozenosti, v životě samotného Boha.⁵³

Tento stručný přehled můžeme uzavřít možná nejvýmluvnějším tvrzením Adolfa Kajpra z roku 1947:

Lék je jedině v účtě k člověku. Člověk není otrok. Ani kapitálu soukromého ani státního plánování. „Co je platno člověku, kdyby celý svět získal a svou duši ztra-

⁵⁰ Zde můžeme opět připomenout slova Adolfa Kajpra: „Jestliže Církev nedoporučuje žádné straně, aby si dávala jméno katolická, neznamená to, že ji doporučuje nějaký program křesťanství kusého, zředěného, bezkrevného a tím ve skutečnosti žádného, neboť jak známo křesťanství nás chce úplně celé.“ Adolf KAJPR, „Křesťanský světový názor“, *Katolík*, 9. 2. 1947, s. 1.

⁵¹ Karel REBAN, „Svatý lid,“ *Na hlubinu* 19 (1944/1945): 550–560.

⁵² Jindřich ŠTĚDA, „Případ Bernanosův,“ *Vyšehrad* 1, č. 15 (1945): 1–2.

⁵³ Silvestr BRAITTO, „Důkaz lásky,“ *Na hlubinu* 20 (1946): 261–268.

til.“ Kdyby vykoupil technický pokrok zničením zdraví, zničením rodinných krbů, zničením lidské důstojnosti slabších. Zdůrazňování a připomínání nedotknutelnosti důstojnosti lidské je hlavní sociální pravdou křesťanskou. Nedotknutelné důstojnosti kteréhokoliv člověka.⁵⁴

ZÁVĚR

Cílem předcházejícího textu bylo představit hlavní teze, s nimiž přicházela katolická publicistika v období poválečného tříletí let 1945–1948 při hledání odpovídajícího vyjádření vztahu politiky a křesťanské tradice. Za její hlavní rys můžeme považovat důraz na osobní lidskou důstojnost člověka vycházející ze skutečnosti stvoření a vykoupení lidské osoby. Důstojnost člověka zde stojí v protikladu k reduktivnímu přístupu moderních ideologií. V nich katoličtí autoři spatřují snahu o vytvoření instrumentalizovaného obrazu člověka, jež v konečném důsledku vede k okleštění jedinečnosti a bohatosti lidského života. Kritika ideologie obvykle nevychází z jednoznačně pravicově nebo levicově orientovaného postoje. Katoličtí myslitelé jsou v podstatě stejně kritičtí k liberální i marxistické představě o společenském uspořádání a politickém životě. Východisko z ideologizovaného myšlení proto nacházejí primárně v bohatosti a hloubce náboženské, křesťanské tradice.

Struggle for Man: Czech Catholic Journalism in the Years 1945–1948 Between Marxism and Liberalism

Keywords: Catholicism; Liberalism; Marxism; Ideology; Czechoslovakia; 1945–1948

Abstract: The article presents the approach of Catholic journalism towards cultural, social and political issues as can be found in Catholic periodicals from the years 1945–1948. One of the main characteristics of this approach is its focus on personal human dignity and its connection to the fact of the creation and redemption of the human person. Personal dignity forms an opposition towards the reductive approach of modern ideologies, which are understood as an instrumental construction of humanity leading to the limitation of the uniqueness and richness of human life. The critique of ideology is not anchored in an unambiguous left- or right-wing political orientation. Catholic authors are also critical for the

⁵⁴ Adolf KAJPR, „Obrana lidství,“ *Katolík*, 6. 4. 1947, s. 4.

liberal and Marxist vision of social and political life. The way out of ideologized thinking is therefore found in the richness and depth of the religious, Christian tradition.

Mgr. Petr Macek, Ph.D.
Katedra kulturních a náboženských studií
Pedagogická fakulta
Univerzita Hradec Králové
Rokitanského 62
500 03 Hradec Králové III
petr.macek@uhk.cz